

15 januari 2020

nummer 115

Uitgave van de Leido Academy, het thema-netwerk voor LevenLang Leren

DOORSTROOM MBO-HBO WEER ONDER DE LOEP GENOEMEN: NOG MEER AANDACHT NODIG (VOLGENS DE OVERHEID)

De aandacht voor de doorstroom vanuit het mbo naar het hbo krijgt weer een stevige impuls. Het ministerie heeft vorig jaar rond de beroepskolom (vmbo-mbo-hbo) een aantal onderzoeken laten uitvoeren, op basis van signalen rond uitval, rendementen en ontevredenheid over de mogelijkheden voor alle betrokken leerlingen en studenten. Daarbij stonden nadrukkelijk de economische opleidingen centraal, aangezien uit de statistieken naar voren kwam dat juist in die sector sprake is van de meest alarmbellen.

Vlak voor de Kerst verscheen de Kamerbrief over de conclusies die OCW trekt uit de onderzoeken en de aanbevelingen die de betrokken organisaties worden aangereikt. Tevens worden voorstellen gedaan in de richting van de onderwijsinstellingen en de daaraan gekoppelde organisaties en platforms.

In dit nummer zoomen we in op de doorstroom mbo-hbo, dus een deel van die onderzochte beroepskolom. We pikken de belangrijkste stukjes uit de Kamerbrief op dat punt, met enig commentaar van onze kant. Het gaat erom dat op basis van de plannen van de overheid 'het veld' aan de slag gaat. Op de a.s. 2Daagse van de Beroepskolom van 8 en 9 oktober dit jaar gaan we proberen een tussenstand op te maken met betrekking tot de plannen, in gesprek met een aantal van de meest directe betrokkenen.

Samen met dit PamflAd hebben we een bijlage opgesteld met een paar hoofdstukken uit de onderliggende rapporten, dus over de onderzoeken die zijn uitgevoerd, die betrekking hebben op de conclusies en aanbevelingen. De volledige rapporten zijn samen met die bijlage en de Kamerbrief terug te vinden op onze website: <http://www.leidoacademy.nl/nieuwsbrieven-stukken/> (in de middelste kolom).

Kamerbrief beroepskolom

In de Kamerbrief wordt allereerst duidelijk gemaakt waarom het onderzoek is verricht naar de situatie binnen de beroepskolom voor de studenten in de mbo-sector 'economisch-administratieve opleidingen', dus in de 'schakel' tussen het vmbo en hbo.

Zoals aangekondigd in de brief Toegankelijkheid en kansengelijkheid in het hoger onderwijs van 25 oktober 2018, heb ik de Commissie Macro-doelmatigheid mbo (CMMBO) gevraagd onderzoek te doen naar de kenmerken en motieven van studenten in economisch-administratieve opleidingen en naar de (potentiële) functie van deze opleidingen bij het tegengaan van kansenongelijkheid. De sector economie is zowel in het mbo als in het hbo een grote sector in studentaantallen, maar ook de sector met het hoogste uitval- en switch-percentage. Daar komt bij dat er in het mbo zorgen zijn over het arbeidsmarktperspectief van een deel van deze economisch-administratieve opleidingen. Tegelijkertijd lijken deze opleidingen een emanciperende rol te vervullen: relatief veel mbo-studenten stromen door naar het hbo.

Hierbij stuur ik u het advies van de Commissie Macrodoelmatigheid mbo en drie rapporten van de deelonderzoeken die de commissie heeft laten uitvoeren naar het profiel van deze studenten en hoe zij in vervolgonderwijs en op de arbeidsmarkt presteren.

Het is dus een onderzoek geweest naar één van de sectoren binnen de beroepskolom, maar wel veruit de grootste, en met een zeer breed spectrum aan mogelijke opleidingen. De zorgen zijn ook het grootst als het gaat om de doorlopende leerwegen en de ervaringen die daarmee worden opgedaan. Daarmee kan tevens een representatief beeld worden geschetst over de aanpak, wat wel en wat niet werkt.

Interessant is uiteraard dat gekeken is naar de (macro-)doelmatigheid, vanwege het effect op de toegankelijkheid bij het oversteken naar het hoger niveau. Logisch omdat over langere tijd de signalen over de slinkende kansen op een baan, op niveau en met uitzicht op een goede loopbaan (o.a. blijkend uit de ROA-voorspellingen) daartoe aanleiding hebben gegeven.

Omdat het over de 'toegankelijkheid' gaat, is door OCW aan de onderzoekers gevraagd speciaal aandacht te besteden aan specifieke groepen studenten – met als omschrijving 'studenten met een minder gunstige uitgangspositie'. Als daarbij specifieke oorzaken voor afwijkende succesfactoren zijn te vinden, kan vervolgens worden bezien of er ook gerichte maatregelen zijn te nemen.

Voor het hbo kan dit alles van alles gaan betekenen. Als reeds in het vmbo en mbo wordt bijgestuurd op de studiekeuze, met het gaan volgen van een andere hbo-opleiding dan in de economische sector, zal in het hbo daarop dienen te worden geanticipeerd. Mogelijk moet dat via een 'scheve' oversteek bij het gaan doen van een Bachelor – of eventueel nog na het hebben afgerond van een Ad-opleiding. In dat geval moet wel worden bezien wat het bijvoorbeeld betekent voor zaken als bekostiging, studieleningen en studiekeuzebegeleiding in het hbo zelf.

Het advies

Allereerst wordt een algemene indruk gegeven van de uitkomsten van het onderzoek.

De commissie constateert dat jongeren met een minder gunstige uitgangspositie oververtegenwoordigd zijn in economisch-administratieve opleidingen. Studenten in deze opleidingen geven aan zich in de eerste plaats persoonlijk te willen ontwikkelen: ze kiezen niet direct voor een specifiek beroep en zien de opleiding als een middel om te ontdekken welke kant ze op willen. Het is vooral de praktijkgerichte didactiek van het beroepsonderwijs die hen aanspreekt.

Dit is een belangwekkende, maar eigenlijk ook niet zo verrassende constatering, mede door de breedheid van de sector en het algemene karakter van het gehele spectrum aan opleidingen en doorlopende leerwegen. Er worden in veel opleidingen praktische elementen ingebouwd, uit te voeren op een werkplek. Veel bedrijven willen best werkomgevingen aanbieden waar leerlingen en studenten aan de slag kunnen en competenties verwerven. Ze willen met het oog daarop best stagiaires hebben, maar om die stages om te zetten in vaste banen, dat lijkt vaak lastig. Die disruptie is nog wel een onderzoek waard...

Vervolgens wordt in de Kamerbrief een opsomming van specifieke constatering verstrekt. We geven daarna een korte opsomming van de elementen die van belang kunnen zijn voor de aansluiting meo-heo.

De commissie constateert verder dat het arbeidsmarktperspectief van deze opleidingen wisselend is en doorgaans stijgt naarmate het opleidingsniveau stijgt. In lijn daarmee stroomt een bovengemiddeld deel van de studenten binnen het economisch-administratief domein door naar een hoger niveau.

Opvallend is dat meer vmbo-doorstromers vanuit economie binnen 5 jaar een mbo-4 diploma halen dan de andere doorstromers uit het vmbo. Maar ook een relatief groot deel is minder succesvol en valt uit.

De commissie geeft aan dat volgens studenten de reden voor uitval voor een belangrijk deel onderwijsgebonden is: de inhoud en organisatie van de hbo-opleiding past niet bij hun verwachtingen en de voorbereiding op het mbo t.a.v. niveau en studietempo is soms nog onvoldoende.

De commissie is van mening dat de huidige inrichting van de leerroute in de beroepskolom, *in het bijzonder voor (v)mbo-studenten van economisch-administratieve opleidingen*, minder passend is: ze moeten te vroeg keuzes maken, namelijk een profielkeuze in de beroepsgerichte leerwegen van het vmbo op 13/14-jarige leeftijd en de keuze voor één van de vele specifieke mbo-opleidingen op 16/17-jarige leeftijd. Na het behalen van het mbo-diploma is er vervolgens een overwegend nauwverwante doorstroom naar een hoger mbo-niveau of naar het hbo.

De commissie is tenslotte kritisch over de arbeidsmarktgerichte specialisaties in het beroepsgerichte deel van het vmbo: een vroege beroepskeuze zorgt er volgens de commissie voor dat leerlingen geprofileerde keuzes, zoals voor techniek en zorg, mijden.

Van belang voor de aansluiting mbo-hbo (en dan specifiek meo-heo) kunnen de volgende zaken zijn, met een paar aanvullende kanttekeningen van onze kant:

- De kansen op werk zijn relatief beter in het hbo dan in het mbo, zodat de druk op het moeten doorstuderen wordt vergroot. Bedrijven geven dus aan dat er na het afstuderen in het mbo minder mogelijkheden zijn.
- De ervaringen in het hbo (heo) komen niet overeen met de verwachtingen die kennelijk worden gewekt in het mbo. Het betreft zaken als inhoud en organisatie van het onderwijs. Er wordt steeds meer gedaan aan het verstrekken van informatie op die punten, onder andere in 'doorstroom-keuzedelen' en aansluitingsactiviteiten, maar kennelijk zijn de effecten ervan in algemene zin nog steeds onvoldoende.

Ook gaat het daarbij (nog steeds) om het studietempo en het niveau dat moet worden gerealiseerd in het hbo – en waarbij het (kennelijk) niet in het mbo haalbaar om daarop in te spelen – mede vanwege de eisen die aan de mbo-sector zelfstandig (kunnen) worden gesteld, en de drang die niet altijd wordt gevoeld om als 'voorportaal' voor het hbo te fungeren.

Vervolgens wordt het advies van de commissie gegeven:

De commissie adviseert de leerroute vmbo-mbo-hbo zo in te richten dat een opleiding met een zo hoog mogelijk arbeidsmarktperspectief kan worden behaald, binnen of buiten het economisch-administratief domein. Dit om de groep studenten, die aangeeft opleidingen in het economisch-administratief domein te kiezen omdat ze zich verder wil ontwikkelen, beter tegemoet te komen. De commissie beveelt daarvoor een brede, gestructureerde oriëntatie aan met een focus op leren in beroepscontext en ook in het begin van de opleiding al aandacht te schenken aan de voor doorstroom (en leven lang ontwikkelen) relevante kennis en vaardigheden. Daarnaast zouden drempels voor niet-verwante doorstroom moeten worden weggenomen. Ook intensievere begeleiding acht de commissie van belang.

Er dient dus vanuit het hbo al in een vroeg stadium met mbo'ers in de economische sector worden gezien of een verwante doorstroom wel zo handig is. Wellicht is een scheve doorsteek, en misschien een keuze voor een Ad-opleiding, een betere optie. Zo ja, dan zal het hbo fors mede moeten investeren in de 'ombuiging' aan de laatste fase van het mbo, met keuzedelen, stageplekken, aanvullende trainingen, meeloop-activiteiten, en dergelijke.

Overigens zal de overheid, als deze aanbeveling serieus wordt genomen en ook tot een onderdeel van de strategie voor de beroepskolom wordt verheven, een aanvullend budget dienen op te hoesten. Als daarmee de uitval, het switchgedrag en de rendementen in positieve zin kunnen worden beïnvloed, kan zo'n uitgave heel simpel worden terugverdiend.

Nader onderzoek ligt voor de hand als het gaat om het vaststellen van de echte drempels, in die zin dat ze ook zijn te slechten dan wel zodanig zijn te tackelen dat mbo en hbo op een effectieve wijze samen kunnen optrekken. Ook moet worden gezien op welke momenten en met welke 'verlokkingen' mbo'ers bereid zijn om hun leerweg om te buigen. Het mag niet leiden tot veel studievertraging, meer kosten en verlies van status. Misschien dat toch een leerweg via de Ad daarbij een slimme en effectieve optie is.

Versterken leerroutes

De inzet van OCW is erop gericht om de samenwerking binnen een sector, over sectoren heen en binnen de beroepskolom als geheel een boost te geven. Studenten moeten meer en meer geholpen worden bij het maken van keuzes op basis van doelgerichte, duidelijke, onafhankelijke en op harde feiten leunende begeleiding en daaraan te koppelen adviezen. Doorlopende studiebegeleiding (LOB) is een cruciaal element bij leerwegen, ook als er een noodzaak is om een niet-verwante doorstroom te gaan realiseren. Hier een aantal zaken die in de Kamerbrief worden aangedragen.

Ook belemmeringen, die mogelijk een rol spelen bij doorstroom van vmbo naar mbo, doorstroom of switch binnen het mbo en doorstroom van mbo naar hbo, ben ik afgelopen jaren al aan het opruimen.

(...)

Verder bieden keuzedelen de mogelijkheid om verdieping of verbreding aan te bieden in een opleiding gelet op de vraag van de arbeidsmarkt. Met het experiment cross-overs onderzoek ik of nog sneller ingespeeld kan worden op nieuwe ontwikkelingen waardoor het arbeidsmarktperspectief van deze opleidingen toe kan nemen. Kortom, ik denk dat het stelsel al veel ruimte biedt. Door het onderwijs zelf worden al programma's en curricula ontwikkeld, die recht doen aan de oriëntatie – en ontwikkelbehoefte van deze doelgroep. Gezamenlijk met partners als de VO-raad, MBO Raad, Vereniging Hogescholen, BVMO en SBB wil ik kijken hoe we dit eventueel verder kunnen versterken en hoe daarin ook aandacht voor het aspect rond persoonlijke ontwikkeling een prominenter plek kan krijgen.

Overigens is met de invoering van de nieuwe profielen in het vmbo ook Loopbaanoriëntatie en begeleiding (LOB) een verplicht onderdeel voor alle leerlingen geworden. Dit ondersteunt de talentontwikkeling en het keuzeproces van leerlingen. Zoals eerder aangekondigd geef ik het Expertisepunt LOB aanvullende subsidie om haar activiteiten uit te breiden naar het hbo.

(...)

Wat betreft de doorstroom van mbo naar het hbo is voor de periode 2018 tot en met 2021 € 32 mln. beschikbaar gesteld. Daarmee kunnen hogescholen en universiteiten, met het voortgezet onderwijs en middelbaar beroepsonderwijs in hun regio, onderwijsprogramma's ontwikkelen die goed aansluiten.

Ook de introductie van het Associate Degree maakt doorstroom naar het hoger onderwijs makkelijker.

Daarnaast bestaat al de mogelijkheid voor hoger onderwijsinstellingen om – binnen de kaders van macrodoelmatigheid en accreditatie – zelf te kiezen voor smalle, dan wel brede opleidingen om tegemoet gekomen aan de grote diversiteit in de studentenpopulatie. Zo worden er bij diverse hbo-instellingen brede bachelors aangeboden. De ervaringen met verbrede bacheloropleidingen in de techniek zijn echter wisselend: er zijn zowel negatieve als positieve effecten. Die ervaringen moeten goed worden geanalyseerd, voordat wordt overgegaan tot een brede invoering binnen het economisch domein.

Dus nog even kort op een rijtje, als het gaat om acties:

- Keuzedelen verdienen meer aandacht, samen met de instellingen in mbo en hbo.
- Ontzettend belangrijk is dat het Expertisepunt LOB ook aan de slag kan gaan voor het hbo, dus over alle grenzen heen. Misschien te beginnen bij de Ad?
- Er wordt getwijfeld aan het effect van de verbreding van bachelors, dus met een brede basis om daarna 'uit te waaiëren' naar afstudeerrichtingen en leerwegen met minoren. Een nader onderzoek wordt nodig geacht. Ook daarbij moet de Ad worden meegenomen, als toch een meer smal vormgegeven aanbod, zeker ook in samenhang met de doorstroom erna naar een resterend programma voor het behalen van de bachelorgraad.

Samen met onderwijs aan de slag

Uiteraard wordt in de Kamerbrief aan het eind ervan ook een aantal 'voorzetten' gegeven om de discussie over de uitkomsten van het onderzoek op gang te brengen. Er wordt veel gedaan, er zijn veel initiatieven in gang gezet, maar kennelijk zijn de effecten niet voldoende – of niet echt goed zichtbaar te maken, in de beleving van de leerlingen en studenten. Op het micro-niveau, in bepaalde regio's, met allerlei mbo-hbo-koppels in samenwerkingsverbanden en in groepen met docenten en managers, is er nog steeds sprake van het streven naar een optimalisering van de mogelijkheden om de aansluiting vorm te geven. Vreemd, zo te zeggen, dat er in de metingen, in de (vooral kwalitatieve) onderzoeken en bij het opleveren van statistieken andere beelden opduiken. Daarom dus nu dit signaal vanuit OCW:

Studentsucces staat of valt ook met onderwijsprogramma's, die inhoudelijk aansluiten. Ik zal de MBO Brigade vragen om in hun gesprekken met mbo-scholen en hbo-instellingen te vragen naar mogelijkheden om tot betere doorstroomprogramma's te komen en te kijken welke ruimte daarvoor nog nodig is. Afgelopen jaren is ingezet op het nog verder vergroten van de flexibiliteit van het onderwijsstelsel. Er zijn veel opleidingen op verschillende niveaus, combinaties van beroepsgerichte en algemeen vormende onderdelen zijn mogelijk, net als combinaties tussen verschillende sectoren.

Bovendien kunnen onderwijsprogramma's sneller dan in het verleden worden aangepast. Voor zowel onderwijsinstellingen als studenten is er meer te kiezen. Studenten kunnen bovendien switchen en dat hoeft zeker niet negatief te zijn.

Kortom: er zijn veel verschillende onderwijspaden, die studenten kunnen nemen. We weten echter nog betrekkelijk weinig over hoe succesvol de bredere programma's zijn. Ik zal laten onderzoeken onder welke voorwaarden bredere bacheloropleidingen tegemoet kunnen komen aan de behoefte van deze specifieke doelgroep.

Mijn inzet is de doorstroom van mbo naar het hbo te bevorderen en daarmee de emancipatiefunctie van het onderwijs kracht bij te zetten. Ik zal kritisch blijven kijken naar de voorbereiding op doorstroom in het mbo en naar de begeleiding in het eerste jaar van het hbo.

Daarnaast ga ik praten met de verschillende onderwijspartijen en stakeholders in regio's, waar goed wordt samengewerkt, over het aanbod in die regio's, hoe de keuzes daar uitwerken en of die voldoen aan behoeften van verschillende studenten. Ik betrek daarbij ook het arbeidsmarktsucces van deze studenten.

Ook hier nog een paar zaken op een rijtje gezet:

- Er wordt een beroep gedaan op de MBO Brigade. Voor de goede orde: *De MBO Brigade is een gezamenlijk initiatief van het ministerie van Onderwijs en de MBO Raad. Ook de beroepsvereniging van mbo-opleiders (BVMBO), de AOb en andere werknemersorganisaties zijn betrokken bij de uitwerking en uitvoering van de Brigade. Het idee voor een brigade is aangekondigd in het bestuursakkoord mbo Trots, vertrouwen en lef (februari 2018).*

De MBO Brigade ondersteunt scholen bij het vinden van ruimte in de regels. Het uiteindelijke doel is dat onderwijsteams alle ruimte krijgen om het beste onderwijs te maken. De brigade kan ook voorstellen doen voor het opruimen van overbodige regels.

Er wordt voorgesteld om deze Brigade ook aan de slag te laten gaan met gesprekken met hogescholen en de uitkomsten ervan te gebruiken voor brede voorstellen. Daarbij draait het om 'het vinden van ruimte in regels'. Opmerkelijk eigenlijk, het vertellen aan besturen en managers dat ze wellicht meer mogen doen dan ze zelf denken.

Dus niet het opzoeken of oprekken van de grenzen van wet- en regelgeving, maar meer formeel 'outside-the-box denken'. Het is kennelijk mede een reactie op het jarenlange geklaag dat de regels te streng zijn en dat niets mag... terwijl OCW vervolgens steeds roept dat er meer mag en mogelijk is dan men zelf denkt. Indirect is het natuurlijk ook een controle op het gebruik van regels, maar het is een prima initiatief.

- Er zal nader onderzoek worden gedaan naar de effecten van het scheppen van meer mogelijkheden voor flexibele leerwegen, met als aangrijpingspunt het verbreden van hbo-opleidingen. Het hebben van teveel keuzemogelijkheden is ook niet handig.
- Wat moet worden verstaan onder het 'kritisch blijven kijken' naar de aansluiting mbo-hbo, via de voorbereiding in het mbo en de opvang in het eerste jaar van het hbo? Kijken is altijd van belang, maar het moet ook kunnen leiden tot consequenties voor de situaties waarvoor niet meer kan worden 'weggekeken'.

Het lijkt derhalve aan te bevelen om – mede gelet op hetgeen de minister meldt onder 'praten met' – een aantal onafhankelijke experts, bekend met het mbo en hbo, voor een periode van twee jaar in een groep te zetten, met als opdracht om te fungeren als 'de ogen van de minister'. Dat betekent dat deze experts ook landelijke en regionale bijeenkomsten kunnen bijwonen en tevens de mogelijkheid hebben om zelf workshops te beleggen met allerlei betrokkenen.

Tenslotte

Het onderzoek is gedaan naar aanleiding van 'signalen' richting OCW over het niet goed doorlopen van de economische beroepskolom door bepaalde groepen leerlingen en studenten. Uit de opgeleverde rapporten blijkt evenwel dat het gaat om de gehele kolom, meerdere groepen en allerlei sterk algemene zaken. Daarom zijn de aanbevelingen en voorgenomen maatregelen breed geformuleerd, met een oproep aan alle betrokkenen om er nu serieus werk van te maken. Er wordt al heel lang op regionaal niveau, met allerlei aanvullende budgetten en specifieke projecten aan de doorstroom mbo-hbo gewerkt.

Tijd voor concrete en misschien toch ook wat sturende regelingen, aanvullingen op kaders en tevens ruimte voor allerlei meer flexibele oplossingen voor de inrichting van leerwegen.